

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Műfaji hibriditás a kortárs magyar ifjúsági prózában

Lovas Anett Csilla

Témavezető: Dr. Bodrogi Ferenc Máté

DEBRECENI EGYETEM

Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2024

1. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Értekezésemben a kortárs magyar ifjúsági próza kiemelkedő alkotásait elemzem, a választott szövegeket a jelenkori, elsősorban magyar nyelven íródott ifjúsági irodalom kontextusában igyekszem elhelyezni. Ehhez elengedhetetlen az irodalomtörténeti előzmények ismerete, így különösen a dolgozat bevezetőjében a gyerek- és ifjúsági irodalom történeti aspektusaival is foglalkozom.

Vizsgálódásom fókuszában az ifjúsági próza áll, de a részterület értelmezéséhez szükséges kezdetben a gyerek- és ifjúsági irodalom egészével foglalkozni. Az általános bevezetőt öt kortárs magyar ifjúsági szöveg értelmezése követi. A művek válogatásának fő szempontja a *hibridizáció* volt, mely nemcsak a gyerek- és ifjúsági irodalommal, hanem általában a (kortárs) szépirodalommal foglalkozó szakirodalom egyik kulcsfogalma. Elemzéseimben arra világítok rá, hogy a hibridizáció több szinten is értelmezhető a kamaszoknak szóló könyvekben: számos szövegre jellemző a műfajok, tematikák, regiszterek keveredése. Dolgozatom elsődleges célja e hibridizáció bemutatása: arra vagyok kíváncsi, hogyan keverednek bizonyos műfajok az egyes szövegeken belül. Mindez pedig elvezet a dolgozat másik kulcsfogalmához, a *határátlépéshez*: az ifjúsági próza egyik meghatározó sajátossága ugyanis a transzgresszív jelleg, a műfaji, nyelvi kódok sorozatos felforgatása. Az ifjúsági próza hibrid és transzgresszív jellegének tudatosítása hozzájárulhat ahhoz is, hogy az ifjúsági irodalommal kapcsolatos előítéleteink, előzetes elvásáraink megváltozzanak; illetve arra a kérdésre is újszerű válaszokat adhatunk, hogy mit jelent egy szöveget ifjúsági irodalomként olvasni. A disszertáció másik célkitűzése az, hogy a választott szövegek értelmezésén keresztül körüljárhatóvá váljanak az ifjúsági próza jellemzői. A különféle műfajú és tematikájú regények ugyanis sok ponton mutatnak hasonlóságokat is, a disszertáció összegzésében ezeket a párhuzamokat veszem sorra, általánosabb érvennyel.

2. Az alkalmazott módszerek vázolósa

A bevezető fejezetben azokat az irodalomtörténeti előzményeket, pedagógiai, teológiai, pszichológiai aspektusokat veszem sorra, amelyek meghatározzák a gyerek- és ifjúsági szövegek befogadását; többek közt a childhood studies, a childism, a kánonelmélet, a műfajelmélet és -történet eredményeit hasznosítom. Az általános bevezetőt öt kortárs magyar ifjúsági szöveg értelmezése követi. Az egyes fejezeteket a műfaji kérdések vizsgálatával indítom, s a kérdéses regények elemzésével folytatom. A fejezetek kezdetén a novella, a krimi, a történelmi regény, a disztópia, a kalandregény és a ponyva műfaji jellegzetességeit veszem sorra, a műfajelméleti eredményeket az egyes szövegekre tekintettel adaptálom. A dolgozatban elemzett művek témái sokféle tudományterület megközelítéseit, módszereit vonják be. Így az olvasásszociológia, a traumakutatás, az emlékezetkutatás, a néprajz, a popkultúra-kutatás vagy a (protestáns) teológia eredményeit is hasznosítom. A szoros olvasás módszerével közelítek az egyes szövegekhez, különösen a narratológia eszköztárát alkalmazom az elemzések során. Nagy hangsúlyt fektetek a scenografikus elemzésekre, melyek általánosabb érvényű következtetésekhez vezetnek. A dolgozat egyik szemléleti és módszertani újdonsága abban rejlik, hogy megpróbálja összekapcsolni az időnként távolinak tűnő, egymásra nem reflektáló megközelítéseket és azok eredményeit, hogy így átfogó képet nyújtson az egyes jelenségekről.

3. Az eredmények tézisszerű felsorolása

Bevezetés: a kérdéskör általános bemutatása

A bevezető fejezet a gyerek- és ifjúsági irodalommal kapcsolatos kutatási eredmények összegzésére törekszik. Elsőként a gyerek- és ifjúsági irodalom definiálhatóságának kérdését járom körül, különös figyelmet fordítva Hans-Heino Ewers háromosztatú meghatározására, mely a téma nemzetközi szakirodalmában hivatkozási alappá vált. Ezt követően a fogalom történetével foglalkozom, kiemelve a teológiatörténeti előzményeket is, ugyanis a gyerekirodalom változásairól nemcsak a pedagógia, hanem a keresztény teológia kontextusában is érdemes gondolkodni. A XIX. század végéig ugyanis a gyerekirodalmat a hitre nevelés, a morális iránymutatás szándéka dominálta, s ennek teológiai okai voltak: az eredendő bűn koncepciójából az következik, hogy már a legfiatalabb kortól kezdve hangsúlyozni kell az üdvösség (és az ehhez vezető erényes élet) fontosságát. Ez az emberkép azonban lassan változni kezdett, s a változás a gyerekeknek szóló irodalomra is hatással volt. Közelebb lépve a vizsgált szövegekörpuszhoz, az ifjúsági irodalmat a felnőtteknek és gyerekeknek szóló irodalom határterületén jelölöm ki, illetve megvizsgálom e határterület sajátosságait is. Ezután az ifjúsági regények „tipológiájával” foglalkozom, elsősorban Gabriele von Glasenapp és Gina Weinkauff kutatásai alapján. Végül a dolgozat műfajelméleti alapjait vázoló fel.

Ifjúsági novellák

A problémafelvetésben a novellaműfaj jellemzőit veszem sorra, illetve az ifjúsági novella irodalomtörténeti előzményeivel foglalkozom. A rendszerváltás után, a gyerek- és ifjúsági irodalom „útkereső” évtizedeiben háttérbe szorult az ifjúsági novellák kiadása, majd 2016-ban, a *Jelen!* (Móra Kiadó) című gyűjteménnyel kapott új lendületet a műfaj: felmerülhet tehát a kérdés, hogy honnan ered a fokozott érdeklődés iránta a kiadók részéről? Vélhetően olvasásszociológiai megfontolások is szerepet játszanak abban, hogy a gyerek- és ifjúsági könyvpiacra (újra) megjelentek a novellaantológiák. Számos kutató hívja fel a figyelmet arra, hogy a „digitális bennszülöttek” olvasási szokásai lényegesen eltérnek a megelőző generációkéitól. A novella ebben a szituációban léphet be egyfajta „akkomodációs műfajként”. Akkomodációs abból a szempontból, hogy alkalmazkodik a korosztály megváltozott olvasói attitűdjéhez (rövidebb szövegek fogyasztása), és abból a szempontból is, hogy segíthet a korosztály nyelvi-retorikai szocializációjában. Az „ifjúsági” prózaműfajok vizsgálatát tehát azért indítom a novellával, mert úgy vélem, ez a szövegtípus lehet a kamaszok olvasóvá nevelésének első lépcsőfoka.

Az ifjúsági novellaantológiák megcélzott közönségének műfaji előismeretei jellemzően az általános vagy középiskolai irodalomórákról származhatnak. Az irodalomtanítás által közvetített műfaji sajátosságok számos kortárs ifjúsági novellára is jellemzőek, ám mivel a tárgyalt szöveguniverzum igen széttartó, ezért vizsgálódásom fókuszában az a kérdés áll: milyen alapon lépnek architextuális kapcsolatba egymással az „ifjúsági novellaként” olvasott, akként szerveződő, annak címkézett szövegtetek? A fejezetben a szövegek narrációját, tematikus gócpontjait, nyelvhasználatát vizsgálva arra jutottam, hogy bizonyos szövegek megerősítik, mások pedig aláássák előzetes tudásunkat nemcsak arról, hogy mi az ’ifjúsági’, de arról is, hogy mi a ’novella’. Az ifjúsági novella kétszeresen is viszonyfogalom: egyfelől a(z ifjúsági) regénytől, másfelől a felnőtteknek (és gyerekeknek, lásd például Lázár Ervin: *Százpettyes katica*) szóló novelláktól határolódik el. A kettős viszonyfogalom-jellegből egyfajta nyitottság is adódik: az „ifjúsági” jelző sikeresen képes integrálni olyan novellákat is, amelyek eredetileg felnőtteknek íródtak, de arra is látunk példát, amikor egy eredetileg ifjúságiként közölt novella egy „felnőtt” könyvben találja meg a helyét. Szirák Péter a fejezetben idézett érveléséből kiderül, hogy nem csupán a novella, hanem a műfaj *mint olyan* határeset, intertextuális aspektus, és a novella „szövetkezhet” más műfajokkal is; ennek nyomán alakulhatnak ki további alcsoportjai. E csoportok között szerepelhet az „ifjúsági novella” is, melynek véleményem szerint hangsúlyos jellemzője a transzgresszivitás. Az ifjúsági novellák olvasása több szinten, több értelemben is transzgresszió: előzetes műfaji ismeretek átlépése, sajátos nyelvi-poétikai világokkal történő találkozás.

A műfaji szempontú vizsgálódást Dániel András *Off* című novellájának elemzése követi, mely a *Budapest Off* című antológiában jelent meg. Különleges narrátori beszédmódja, asszociatív építkezése, összetett téridő-szerveződése miatt az antológia többi szövegétől is elkülönül: a kötet egyéb műveire a cselekményközpontúság, a lineáris felépítettség jellemző. Az ifjúsági novella műfajmegjelölés adekvátan használható a szöveg esetében, hiszen témája egy szakítás feldolgozása, narrációja szorosán követi a főszereplő tinédzserlány nézőpontját, nyelvhasználata pedig merít a kamasz szlengből. A szöveg a párkapcsolat emlékeit töredékesen idézi fel, ezért a novellát az emlékezet- és a traumakutatás felől is vizsgáltam, a párkapcsolat lezárását egyfajta traumaként olvasva. A szakítás a világot, jelen esetben a korábban otthonosan belakott Városligetet otthontalanná tette, s az, hogy a Városligetet az elbeszélő kopottként, roncsoltként látatja, a trauma lenyomataként értelmezhető, az elbeszélhetetlen emlékek a térbe íródtak. A novella posztmodern kollázssá válik, hiszen a főszereplő meglepő képzettársításai számtalan kontextust mozgósítanak. A narrátor az elbeszél monológ technikájával közvetíti a szereplő tudattartalmait, a novella a nyílt kánon szerzői közül talán leginkább a mézőlyi

hagyományhoz kapcsolható a reflektáltan filmszerű narráció miatt. A filmes utalások által (Mad Max, Disney-kastély, a Drakulát játszó Lugosi Béla) érvényesül a novella transzgresszív jellege: az írott szöveg minduntalan gesztusokat tesz a mozgóképes médiumok irányába, így az „elitdiskurzustól” távolabbi mintákat is felidéz. A gyerekkori emlékekből az derül ki, hogy stabil identitással rendelkező kislány a főszereplő, a szakítás óta viszont az egész világa megkérdőjeleződött, otthontalanná vált. Azonban az asszociatív módon építkező, személyes narratíva, amelyhez olvasóként a narrátor közvetítésével férhettünk hozzá, hozzájárulhat a személyiség újjáépüléséhez.

Ifjúsági krimi és tabusértés

A fejezet bevezetőjében a krimi és a tabukönyvek sajátosságait tárom fel. A krimi az olvasási gyakorlat megszerzésének egyik lehetőségeként értelmezem: a (klasszikus) krimi jól felismerhető sémákkal dolgozik, fordulatos cselekményvezetése fenntartja a fiatal olvasó figyelmét, és számos mentális tevékenységet fokozottan igénybe vesz. A kognitív irodalomtudományos megközelítés szerint a krimiolvasás során többek közt az elmeolvasás, a kognitív térképezés vagy a foregrounding folyamatai más szövegek befogadásához képest hangsúlyosabbak, ezen tevékenységek fokozott működésére pedig az irodalomtanítás során is lehet támaszkodni.

A műfaj történet területén jelentős mérföldkőként Erich Kästner *Emil és a detektívek* című, 1929-es regényét emelhetjük ki. Kästner regénye felvonultatja azokat a sajátosságokat, amelyek a későbbi ifjúsági krimiket is jellemzik: gyerekek veszik át a felnőttektől a bűnüldözés feladatát; a gyerekek és a felnőttek világa között távolság, sőt kölcsönös bizalmatlanság érzékelhető; a regény egyfajta műfaji ötvözet, hiszen a vakációs regény, a bandaregény és a kalandregény jegyeit is mozgósítja. Marja Rauch az *Emil* apropóján fogalmazza meg a (korai) ifjúsági krimi sajátosságait, melyek a következők: a nyomozók gyerekek vagy fiatalok, akik csoportba szerveződnek; a gyerekek vagy fiatalok felnőttek segítségével oldják meg a bűntényt; az elkövető felnőtt; a bűntény motivációjára nem derül fény; a nyomozás izgalmas fordulatokat tartogat, amelyeknek során a fiatal olvasó nem találkozik olyan súlyos bűnökkel, mint például a gyilkosság; a bűntény sikeres felderítése után újra helyreáll a társadalmi rend. E meglátások nagy része Csukás István *Keménykalap és krumpliorr* című regényére is jellemző, mely az *Emil* közvetlen utódjának is tekinthető. Megoszlanak a vélemények arról, hogy Csukás műve óta mennyire vált elterjedtté a krimiműfaj az ifjúsági prózában; a dolgozatban említett művekben közös, hogy egyik sem tekinthető klasszikus detektívtörténetnek, viszont a műfaji hibriditás mindegyikre jellemző. Egy másik közös jellemző a tabutémák hangsúlyossá válása:

a kortárs ifjúsági irodalom többek közt a detektívregények keretében visz színre olyan problémákat, mint a bullying, a szülő-gyerek problémák, az ismeretlentől való félelem vagy a családi titkok. A továbbiakban azt vizsgálom röviden, milyen kortárs problémák jelennek meg a jelenkor ifjúsági irodalmában, majd Wéber Anikó *Az osztály vesztese* című alkotását elemzem.

Az osztály vesztese első fejezetében „valós időben” szerzünk tudomást arról, hogy egy diák megkötözi egyik osztálytársát, minionmaszkba bújtatja, majd lefotózza, és a feje fölé firkálja a címben is szereplő feliratot. A fotót az elkövető az osztályfőnök által létrehozott Kukorica Jancsi-profilon osztja meg, amelyet egy irodalmi projektmunka keretében szinte naponta újabb posztokkal frissítenek az 5. a osztály diákjai. Így az sem derül ki, ki készítette és töltötte fel a képet, és a maszk miatt az sem, ki szerepel a fotón – tettes és áldozat személye így a szöveg végéig homályban marad. Itt is jellemző a műfajok keveredése: a művet krimiként, illetve novellák egymásutánjaként is lehet értelmezni. Az egyes fejezetek azonban nem „hagyományos” értelemben vett kriminovellák: a szövegekben nem derül fény a tettes kilétére. A különféle, narrátori és szereplői nézőpontokból íródott rövid elbeszélések által megismerjük az osztály néhány tagját, a bűntény megvalósulásában játszott (vagy nem játszott) szerepüket, „privát” problémáikat is, tehát erősen karakterközpontú, többnyire valamilyen csattanóval végződő novellákat olvashatunk. A heterodiegetikus, egyes szám harmadik személyű narrátor tíz különböző diák gondolatainak ad hangot szabad függő beszédben, az utolsó három fejezetre pedig mindentudó elbeszélővé „változik”, hogy hitelesen tudósíthasson a bűntény részleteiről és résztvevőiről. Az egyes novellák főszereplői egyszerre lehetnének tettesek és áldozatok is; mindegyik elbeszélésben megjelenik a szégyen és a büntudat, és nem lehet eldönteni, hogy az elkövetés vagy az áldozattá válás miatt szégyellik-e magukat az egyes fejezetek központi szereplői. A klasszikus detektívtörténet „kellékei” mind megjelennek a szövegekben, ám a klasszikus krimi legfontosabb karaktere, a Nagy Detektív kimarad az elbeszélésből, ezért maga az olvasó válik nyomkeresővé. A szöveg tematizálja a kortárs bántalmazás (bullying) kérdését is, ezért az elemzésben a bullyingról szóló pszichológiai eredményeket is hasznosítom. A könyv tehát amellett, hogy egy rejtély felgöngyölítésére épül, az osztályközösségek csoportdinamikájáról, felmerülő problémákról, ellentétekről is képes számot adni.

Ifjúsági történelmi regény és sci-fi

A fejezet bevezetőjében a következő kérdésre keresem a választ: hogyan váltak az alapvetően felnőtteknek vagy vegyes korosztálynak íródott művek ifjúsági regényekké? Az angol nyelvű gyerekirodalom-kutatásból kiderül, hogy Walter Scott történelmi regényei hamar népszerűvé váltak a gyerekek és fiatalok körében; sőt, Dennis Butts szerint a műfaj megalapozásához éppen

az járult hozzá, hogy Walter Scott művei lelkes fogadtatásra leltek a fiatal olvasók között. G. A. Henty regényei pedig a „fiúság” formálásában is szerepet játszottak, illetve a „macsó férfiaságot” tették domináns mintává. Az angol szakirodalom nyomán azt láthatjuk, hogy a korai történelmi regények előbb vegyes korosztálynak íródtak, tehát nem történt meg a felnőtt-gyerekek megkülönböztetés. A könyvpiac differenciálódása során, a dedikáltan fiataloknak szóló könyvek megjelenésével azonban számos történelmi regény is e szegmensben kapott helyet. A pedagógiai célzatosság kérdése e műfajjal kapcsolatban sem megkerülhető: a történelmi regények tanításban való hasznosíthatósága hazánkban is tartós örökség, és a „hiteles” történelemábrázolás, az események „pontos” rendben történő felmondása nem segítette a műfaji konvenciók lebontását, újragondolását. Ez a nézetrendszer, miszerint a történelmi regény feladata a nemzeti öntudat erősítése, hosszú évtizedeken keresztül meghatározta az ifjúsági történelmi regények recepcióját.

Részben ezt az örökséget követi a Pagony Kiadó Abszolút törti-sorozata is, az azonban vitathatatlan, hogy a sorozat kötetei igyekeznek a 21. századi fiatalokat megszólítani, kiaknázzák a nyelvi és szituatív humorban rejlő lehetőségeket, kalandosak és fordulatosak, a nyílt didaxis pedig nem jellemző rájuk. A sorozat egyes részei az időutazás toposzával játszanak el, a sci-fi tematikához kapcsolódva ezzel. A regények emellett a krimi hagyományával is szoros viszonyban állnak: a sorozat majdnem mindegyik részében történik valamilyen nyomozás, a szereplők vagy egy családi rejtély, vagy valamilyen történelmi esemény nyomába erednek. 2024-ig összesen tíz kötet jelent meg az Abszolút törti-sorozatban, s arra voltam kíváncsi, megtörténik-e a kosellecki értelemben vett idegenségtapasztalattal való szembesülés a regényekben. A továbbiakban elemzett regényben megvalósul ez a fajta szembenezés: Zágoni Balázs *A Szamos-parti Hollywood* című regénye sikeresen ötvöz különféle műfaji koncepciókat, tematikákat, sajátos elbeszélői nyelvre képes az olvasók megszólítására és a történelmi események „élővé” tételére is.

A regény a sorozat többi darabjához képest rendhagyó indítása kijelöli a cselekmény egyik idejét és egyik terét, illetve középpontba emeli a regény központi metaforáját, a filmet is, mely materialitásában és emlékképként is megjelenik. A bevezető sajátos elbeszélésmódja a teljes szövegre jellemző: a túlnyomórészt külső fokalizáltságú narráció gyakran láttatja mélyreható aprólékossággal akár a 21., akár a 20. század ruházatát, tárgyi környezetét, a különféle helyszíneket, sőt a szereplők mimikáját és gesztusait is követi. Zágoni Balázs is kidolgozta azt a saját, „külön” nyelvet, amelynek révén a választott kor eseményei megragadhatóvá, szinte átélhetővé válnak: a filmszerű elbeszélés nyelvét választotta. A cselekmény egyik tétjévé válik *A tolonc* című némafilm tekerceinek megfelelő helyre juttatása:

a regényhez hasonlóan a film szüzséje is az útrakelés toposzával indul, valamint a film és regény bizonyos jelenetei is összeolvashatóak. A 21. századi szereplők egyszerre lesznek nézői, közvetítői és alakítói is a történeteknek, ezáltal a regény kreatív módon ad választ az időutazással kapcsolatos dilemmákra, a karakterekben egyesítve a nézői, közvetítői és résztvevői funkciókat.

Disztópia, sci-fi és „vallási szempontból releváns” irodalom

A bevezetőben a disztópia és a remény kapcsolatát járom körül: a műfaj szakirodalmában a remény az egyik központi fogalom. A kamaszoknak szóló disztópiák egyfajta „reménytelenség formálta reményt” kínálnak fel: a kilátástalan helyzetekből a (tinédzser) főhős bátorsága, állhatatossága, kreativitása, ereje mutat kiutat, és formálhatja újra a teljes társadalmat. Éppen ezért az eddig tárgyalt műfajok közül talán a disztópia az a műfaj, amely a legerőteljesebben él a didaxis eszközeivel: egy lehetséges katasztrófára vagy katasztrófák sorozatára hívja fel a figyelmet, és a többnyire reményteljes befejezéssel azt sugallja, hogy vannak olyan cselekvési stratégiák, amelyek által elkerülhető a teljes összeomlás. Ezáltal a disztópiák eszkatologikus keretben is értelmezhetőek, amennyiben lehetséges válaszokat adnak a végső dolgokkal, az egyén és emberiség jövőjével kapcsolatos kérdésekre. A műfajjal magyar nyelven többek közt Gombos Péter foglalkozott behatóan, a fejezet bevezetésében disszertációjának eredményeire támaszkodom. Gombos Péter saját disztópia-tipológiájában a mesei alapú és a sci-fi alapú disztópiákat különíti el, illetve egy harmadik csoport az e két kategóriába nem sorolható alkotásoké. Az eddig áttekintett műfajokkal ellentétben a disztópia kódjai a gyerekeknek (óvodásoknak, alsó tagozatosoknak) szóló irodalomban kevésbé jellemzőek. Ennek egyik oka a happy end „íratlan konvenciójában” keresendő, illetve utalhatunk arra is, hogy a gyerekirodalom nagy része a folklórból eredeztethető, míg az ifjúsági irodalom a „felnőtt” szépirodalomból nyer impulzusokat. A disztópia a mesei világképet kiforgatja: a legsikerültebb regények karakterei árnyaltak, nem egyértelműen jók és gonoszak, illetve a befejezéssel sem a „rend” áll helyre, hanem egy eleve rossz berendezkedés lerombolása történik, emellett értelmezői kontextusát nem a gyerekkönyvek, hanem inkább a felnőtteknek szóló sci-fik képezik. Ezért a továbbiakban a sci-fi fogalmát járom körül, melyet nem műfajként, hanem tematikaként értelmezek S. Sárdi Margit nyomán. Ezt a belátást követve a disztópia műfaji kódjait működtető írások a sci-fi témájú szövegek részhalmazát képezik, ezen belül pedig az ifjúsági disztópiák az elmúlt évtizedekben nagy népszerűségnek örvendtek világszerte. A műfaj népszerűségének okát többek közt Justin Scholes és Jon Ostenson kutatásai alapján

magyarázom, akik a legismertebb művek alapján arra jutottak, hogy helyszíneik, témáik és szereplőik jól követik a serdülőkorban bekövetkező intellektuális változásokat. Ahogy a tinédzserek fejlődnek, egyre inkább képessé válnak az absztrakcióra és a kritikus gondolkodásra; emellett egyre nagyobb érdeklődést mutatnak a társadalom egészével kapcsolatos kérdések iránt. Ezáltal a nekik szóló disztópiák segíthetnek tudatosítani, milyen szerepet vállaljanak a tizenévesek a tágabb közösségükben.

Az elemzendő regény kapcsán lényegesnek tűnt a „vallási szempontból releváns” irodalom fogalmának bevezetése is. Magda Motté három csoportra osztja a kérdéses korpuszt. Az elsőbe azok a könyvek tartoznak, amelyek „erkölcsi-egzisztenciális” mondanivalóval bírnak, általános emberi témákkal foglalkoznak. A második csoport az a fajta „vallásos irodalom”, amely nem kötődik kifejezetten egy valláshoz vagy felekezethez sem, de az emberi tapasztalatokat a transzcendens dimenzió felől értelmezi. A harmadik csoport „az explicit zsidó-keresztény üzenetet közvetítő” könyveké, amelyekről Motté megállapítja, hogy gyakran didaktikusak, esztétikailag kevésbé értékelhetőek. A „vallásos irodalom” kategóriájában Zágoni Balázs *Fekete-fény* duológiája is helyet kaphat, mely expliciten nem utal a kereszténység tanítására, a vallás istenképe mégis nagyban meghatározza annak a transzcendens entitásnak az alakját, aki a regény egyik központi karaktere. A továbbiakban ezért a keresztényen, azon belül is a protestáns teológia eszközkészletének segítségével értelmezem a regényeket.

Zágoni Balázs kétrészes regényében (*A Gömb; Odaát*) olyan átmediatizált, technicizált társadalom jelenik meg, amely sok elemében hasonlít korunk világra, de a történet rávilágít arra, mi történik, ha a hi-tech eszközöket az állam az egyén szoros megfigyelésére, kizsákmányolására használja, ezáltal nagyban korlátozva szabadságát. A mű a sci-fi eszköztárából válogat, tétje mégsem a tudomány lehetséges haladásának, hanem az egyén személyes döntéseinek vizsgálata. Ahogy haladunk előre a duológia olvasásában, úgy válik egyre egyértelműbbé: a történet allegorikusan is olvasható, hiszen egyén és transzcendens egy lehetséges Én–Te viszonyát járja körül. E viszony alakulásával a regény nemcsak annyit kíván felmutatni, hogy az elnyomó rendszerek ellen lehetséges az eredményes lázadás, hanem azt is sugallja, hogy van valami, ami egyének és rendszerek felett, szuverén módon képes beavatkozni az események folyásába. Zágoni Balázs duológiájában a korábban említett „reménytelenség formálta remény” nem csupán a főhős törekvései, hanem vele együtt a transzcendens munkája nyomán születhet meg.

Ponyva, kalandregény és „crossover”

A dolgozat utolsó elemző fejezetében az ifjúsági irodalommal kapcsolatban talán leggyakrabban felmerülő kérdést járom körül: „magas” irodalomnak vagy szórakoztató irodalomnak számít-e ez a szövegtömeg? A kérdés megválaszolása során elsőként a kalandregény műfaji kérdéseit veszem sorra, különös tekintettel Mihail Bahtyinnak a kalandszüzéséről szóló fejtegetéseire. Az orosz szerző úgy véli, a kalandregény hősről nem lehet megmondani, ki ő valójában: ha a főhősnek lenne meghatározott karaktere, az a kalandban rejlő lehetőségeket korlátozná, hiszen a kaland során bármi megtörténhet, a főhősből bármi lehet; egyfajta befejezetlen karakterként áll előttünk. Bahtyin elméletének középpontjában tehát egyfajta „üres” karakter áll, aki különféle szituációkba kerül, melyek megoldását az „örök emberi” tulajdonságok segítik vagy akadályozzák. Bahtyin kiemeli, hogy a kalandregény az ókorban gyökerező műfaj, keletkezését vizsgálva pedig a komoly és a nevetető irodalom viszonylatában a karnevalizált irodalom első példaként értelmezi a műfajt. A fejezet második nagy egységében elemzett *Kalasznyikov és Rózsafüzérre* mint posztmodern regényre a karnevalizált irodalom Bahtyin által leírt sajátosságai jellemzőek: egy komoly tárgyat komikus, nemritkán parodisztikus módon ábrázol; a szépirodalmi, szórakoztató irodalmi vagy popkulturális előzményekhez, hagyományokhoz ironikusan viszonyul; keveri a „magas” irodalom és a trashkultúra regisztereit, az élőbeszédszerűséget és a poétikus nyelvhasználatot. Különösen az utóbbi két szempont és a regény alcíme (ponyvaregény) okán vált szükségessé, hogy a ponyvairodalommal is foglalkozzak, melyet a popkultúra-kutatás és a folklorisztika eredményei felől közelítettem meg. A crossover fogalmát Benyovszky Krisztián és Rachel Falconer alapján értelmeztem, eszerint a vizsgált alkotás elemzése során a kifejezést két értelemben használom: a regény több korosztályt is hatékonyan meg tud szólítani, és más szövegek szereplőit emeli át a saját világába.

Fekete András és Granca Gergely regénye talán a kortárs magyar ifjúsági irodalom leginkább felforgató műve. Nemcsak a gyakran obszcén nyelvezet vagy a szerhasználat nyílt színrevitele miatt, hanem azért is, mert rendkívüli kreativitással vált hangszínek, regiszterek, műfaji kódok között, hogy a regény végére az addig megismert cselekmény szinte teljes visszavonásáig jusson el. A regény stabilan áll a 21. század technicizált környezetében, hőseik története mégis épp akkor válik igazán izgalmassá, amikor nem a virtuális világban élik az életüket; például akkor, amikor a szereplők vallási témájú párbeszédeit olvassuk, vagy amikor egy Krúdy-novellát (és az általa ihletett filmjelenetet) parodizálnak. Az elemzés során több olyan jelenetet is hosszan idéztem, amelyek a teljes regény működését példázzák. A szövegben rendkívül hangsúlyosak a dialógusok, a karakterekről többet tudunk meg a megszólalásaik alapján, mint a narrációból. A narrátor a szereplők arckifejezéseiről, mozdulatairól, külső

tulajdonságairól ad számot, kevésbé a belső tudatfolyamataikról. Ezért is válnak „üres karakterekké” a szereplők, mert az elbeszélő viszonylag ritkán tudósít vágyaikról, érzelmeikről vagy gondolataikról. A szöveg olvasása több ponton a drámai művek befogadásához válik hasonlóvá: a narrátori közbevetések értelmezhetőek szerzői instrukciókként is, a párbeszéddek pedig replikák egymásutánjaként is olvashatóak, olyan megszólalásokként, amelyek válaszra készítetik a beszélgetőpartnert. A regény zárlatából az derül ki, hogy „valójában” egy film cselekményét követhetjük nyomon. A lezárás nyomán újraértelmeződnek az eddigiek is, és a zárlat felől olvasva a regény annak paródiájává is válik, amit ifjúsági regényként olvasunk. Mint láttuk, ezen regények főszereplői tinédzserek, akik komoly döntéseket hoznak, olykor megoldhatatlannak tűnő problémákat oldanak meg a felnőttek asszisztenciája nélkül (vagy minimális segítségükkel), szorosan építkeznek a pop- vagy trashkultúra értelmezői kontextusaira is, fordulatosak, izgalmasak, humorosak, és az olvasók szépirodalmi beavatódását is segítik – mindez igaz erre a regényre is, de leginkább parodisztikus kifordítással.

Összegzés, kitekintés

Az utolsó fejezetben összefoglalom a dolgozat eredményeit, valamint az ifjúsági prózával kapcsolatos, általánosabb érvényű következtetéseket is megfogalmazok. Végül e disszertáció érvvezetéseiben, de a gyerek- és ifjúsági irodalom területén általánosságban is újra és újra felmerülő dilemmát vetem fel: ki az olvasó, és hol van? A lehetséges válaszokat az olvasás- és médiakutatás aspektusaiból vázolólok fel.

Nyilvántartási szám: DEENK/420/2024.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Lovas Anett Csilla
Doktori Iskola: Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10081262

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

- Lovas, A. C.:** Közéltések a gyerek- és ifjúsági irodalomhoz.
In: Gyermek kultúra MA. Szerk.: Kelemen Judit; Ugrai János, Magyar Comenius Társaság ;
Budapest : Demokratikus Ifjúságért Alapítvány, Sárospatak, 114-136, 2024, (Bibliotheca
Comeniana, ISSN 0237-6024 ; 24.) ISBN: 9789637535079
- Lovas, A. C.:** Kortárs ifjúsági irodalom a felső tagozatos oktatásban.
In: Öbeli játékoktól az iskolai játszókig : gyerek- és ifjúsági irodalom a közoktatás
különböző szintjein. Szerk.: Baranyai Norbert, Gesztelyi Hermina, Debreceni Egyetemi Kiadó,
Debrecen, 138-150, 2020. ISBN: 9789633184813

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

- Lovas, A. C.:** Ifjúsági, magyar és történelmi: Az Abszolút tőri könyvekről.
Mesecentrum 2022.11.07., [1-14], 2022.
- Lovas, A. C.:** Micsoda egy műfaj! (?): - az ifjúsági novellákról -.
Kortárs. 65 (10), 65-70, 2021. ISSN: 0023-415X.
- Lovas, A. C.:** "Öbenne élünk, mozgunk és vagyunk": Találkozások a transzcendenssel Zágoni
Balázs A Gömb és Odaát című regényeiben.
Híd. 2020 (10-11), 108-116, 2020. ISSN: 0350-9079.

További közlemények

Magyar nyelvű könyvek (5)

- Szerk. Gesztelyi, H. Á., Herczeg-Szép, S., Lapis, J., **Lovas, A. C.:** Gyerekvilágok. DE BTK Magyar
Irodalom- és Kultúratudományi Intézete :, Debrecen, 375 p., 2019. (Studia litteraria, ISSN
0562-2867 ; 58/1-2.)

7. Szerk. Bölcseki, G., Hodossy-Takács, E., Jenei, P.; Czeglédi, P. P., **Lovas, A. C.:** Studia.
Debreceni Teológiai Tanulmányok: A Debreceni Református Hittudományi Egyetem teológiai
szakfolyóirata 2017/1. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 82 p., 2017.
8. Szerk. Bölcseki, G., Hodossy-Takács, E., Jeneiné Hurja, B. V., Németh, Á., **Lovas, A. C.:** Studia:
Debreceni Teológiai Tanulmányok: A Debreceni Református Hittudományi Egyetem teológiai
szakfolyóirata 2016/1. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 102 p.,
2016.
9. Szerk. Bölcseki, G., Hodossy-Takács, E., Jeneiné Hurja, B. V., Németh, Á., **Lovas, A. C.:** Studia:
Debreceni Teológiai Tanulmányok: A Debreceni Református Hittudományi Egyetem teológiai
szakfolyóirata 2016/2. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 72 p., 2016.
10. Szerk. Bölcseki, G., Hodossy-Takács, E., Jenei, P., Czeglédi, P. P., **Lovas, A. C.:** Studia.
Debreceni Teológiai Tanulmányok: A Debreceni Református Hittudományi Egyetem teológiai
szakfolyóirata, 2015/1. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 138 p.,
2015.

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (16)

11. **Lovas, A. C.:** "...legyen az irodalom mindenkié." (Fenyő D. György: Az irodalomtanítás
módszertana. Éthosz és praktikák, I-II.).
Alföld. 74 (3), 98-101, 2023. ISSN: 0401-3174.
12. **Lovas, A. C.:** Papírszínház a katechézisben.
Katechetikai Füzetek. 3 (1), 5-30, 2023. ISSN: 2786-331X.
13. **Lovas, A. C.:** Papírszínház - egy lehetséges eszköz az írásbeli szövegalkotás tanításában.
Anyanyelv-pedagógia. 15 (3), 68-77, 2022. ISSN: 2060-0623.
DOI: <http://dx.doi.org/10.21030/anyp.2022.3.5>
14. **Lovas, A. C.:** Kiberkritika: Stanislaw Lem: Kiberiáda.
Alföld. 72 (12), 118-121, 2021. ISSN: 0401-3174.
15. **Lovas, A. C.:** Kukoriczás János legújabb kalandjai: Szabó Borbála: A János vitéz-kód.
Kortárs. 65 (5), 89-91, 2021. ISSN: 0023-415X.
16. **Lovas, A. C.:** Mit olvasunk, amikor keresztény gyerekirodalmat olvasunk?
Credo. 2021 (4), 24-30, 2021. ISSN: 1219-6800.
17. **Lovas, A. C.:** We all live in a red submarine: Kiss Ottó: A piros tengeralattjáró.
Tiszatáj. 74 (2), 123-126, 2021. ISSN: 0133-1167.
18. **Lovas, A. C.:** "mert olyan jó minden, jó a világon, ha jó": Gondolatok a gyerek- és ifjúsági
irodalomról 2020 őszén.
Alföld. 71 (12), 67-75, 2020. ISSN: 0401-3174.
19. **Lovas, A. C.:** Nem szégyen a futás (David Grossman: Futni valakivel, ford. Rajki András).
Alföld. 71 (8), 110-112, 2020. ISSN: 0401-3174.

20. **Lovas, A. C.:** Tanulhatnak-e egymástól a vallások?: Francis X. Clooney: Tanulhatnak-e egymástól a vallások? Jezsuita Kiadó, 2020, ford. Görföl Tibor, 190 pp.
Spatak. Füz. 24 (4), 170-172, 2020. ISSN: 1416-9878.
21. **Lovas, A. C.:** A szövegben rejtőzködő Isten: Szokács Eszter - Nagy Norbert: József.
Prae. 2019 (2), 23-27, 2019. ISSN: 1585-5112.
22. **Lovas, A. C.:** Zöldek vagy barnák (Daniel Höra: Betolakodók; ford. Bán Zoltán András).
Alföld. 70 (10), 141-144, 2019. ISSN: 0401-3174.
23. **Lovas, A. C.:** Császármorzsa (Kertész Erzs: Állat Kávézoo; Hanga Réka illusztrációival).
Alföld. 69 (1), 102-104, 2018. ISSN: 0401-3174.
24. **Lovas, A. C.:** Mesebeszéd. A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve: szerk. Hansági Ágnes, Hermann Zoltán, Mészáros Márton, Szekeres Nikoletta, Budapest, Fiala Írók Szövetsége, 2017, 490 l.
Irod. tört. Közl. 121 (3), 427-431, 2017. ISSN: 0021-1486.
25. **Lovas, A. C.:** Felelősségvállalás és áldozatszerep (Anna Woltz: Black Box; Eve Ainsworth: 7 nap).
Alföld. 67 (9), 121-125, 2016. ISSN: 0401-3174.
26. **Lovas, A. C.:** Rendbontó kísérlet (Horváth Péter: Kedves Isten).
Alföld. 66 (6), 121-123, 2015. ISSN: 0401-3174.

Egyéb folyóiratközlemények (17)

27. **Lovas, A. C.:** Sétatempó: Dániel András: Mindenki mászkál.
alfoldonline.hu 2023.06.28., [1-4], 2023.
28. **Lovas, A. C.:** A sűrűje: László Noémi - Kürti Andrea: Darácsolás.
Alföld. 73 (10), 109-112, 2022. ISSN: 0401-3174.
29. **Lovas, A. C.:** Buborékok, ha találkoznak.
Mesecentrum 2022.05.26., [1-5], 2022.
30. **Lovas, A. C.:** Kitalálni az útvesztőből: Kritika Tarr Ferenc Harmónia, a zenék birodalma című könyvéről.
Kortárs Online 2022.04.28., [1-6], 2022.
31. **Lovas, A. C.:** Bibliai történetek mai köntösben.
Reform. Tiszánt. 2021 (1), 48-49, 2021. ISSN: 1216-9870.
32. **Lovas, A. C.:** Gyerekirodalom a "médiaink közös tükrében".
Mesecentrum 2021.07.20., [1-4], 2021.
33. **Lovas, A. C.:** Mit kíván a magyar nemzet? Le a csomós tökfőzeléssel!
alfoldonline.hu 2021.03.15., [1], 2021.
34. **Lovas, A. C.:** "Tágas kert": Afonso Cruz: Időtlen napló.
Mesecentrum 2020.09.22., [1-3], 2020.

35. **Lovas, A. C.:** Kettős:vállalkozás: A Fausttól a Szívlapátig: kortárs könyvek a középiskolában.
Szerk.: Kovács Eszter. Tilos az Á könyvek, 2019.
Műút. 2019.11.13., [1-2], 2019. EISSN: 1789-2635.
36. **Lovas, A. C.:** 2017 KULT ifjúsági könyvei (TOP 10).
kulter.hu 2018.01.07., [1-11], 2018.
37. **Lovas, A. C.:** Negyedik dimenzió: Szőcs Margit: Az összecsuksukható nagymama.
kulter.hu 2018.10.28., [1-5], 2018.
38. **Lovas, A. C.:** 2016 KULT ifjúsági könyvei (TOP 10).
kulter.hu 2017.01.11., [1-14], 2017.
39. **Lovas, A. C.:** 2015 KULT ifjúsági regényei (TOP 5).
kulter.hu 2016.01.27., [1-10], 2016.
40. **Lovas, A. C.:** Máté plusz az aljas négyes (Laboda Kornél: mátéPONTindul; Fekete András -
Grancsa Gergely: Kalasnyikov és Rózsafüzér).
kulter.hu 2016.02.22., [1-5], 2016.
41. **Lovas, A. C.:** "ma mindenki boldog, ma mindenki szomorú".
Vörös postakocsi. 2015 (1), 114-115, 2015. ISSN: 1789-4697.
42. **Lovas, A. C.:** "Vigyázat, Magasfeszültség!".
kulter.hu 2015.11.19., [1-6], 2015.
43. **Lovas, A. C.:** Hétköznapi hősök, hétköznapi csodák.
kulter.hu 2015.06.28., [1-4], 2015.

Magyar nyelvű absztrakt kiadványok (1)

44. **Lovas, A. C.:** Gondolatok a "keresztény gyerekirodalomról".
In: Interdiszciplináris Doktorandusz Kollokvium rezüméfüzete: A doktorandusz kollokvium az
MTA-MAB Teleki József Akadémiai Klub és az MTA-MAB Vallástudományi Munkabizottság
közös szervezésében került megrendezésre. Szerk.: Dankó László, MTA-MAB Teleki József
Akadémiai Klub, Sárospatak, 9-9, 2023.

Ismeretterjesztő, népszerűsítő cikkek (8)

45. **Lovas, A. C.:** Mindenhonnan jöttünk: Carson Coma-koncert a Kobuciban.
Kulter.hu. 2022.09.03., [1-6], 2022.
46. **Lovas, A. C.:** Mit olvasunk, amikor keresztény gyerekirodalmat veszünk a kezünkbe?
Mesecentrum 2021.12.06, [1-9], 2021.
47. **Lovas, A. C.:** Vadlibák a faliújságon: Csukás István: Keménykalap és krumpliórr.
Irodalmi magazin. 2021 (2), 104-108, 2021. ISSN: 2063-8019.
48. **Lovas, A. C.:** Ellopott Paradicsom.
Mesecentrum 2020.12.16, [1-3], 2020.

49. **Lovas, A. C.:** Könyvek karácsonyra 3. A fal.
alfoldonline.hu 2020.12.14., [1-3], 2020.
50. **Lovas, A. C.:** Mivégre? Gondolatok A hátrahagyottak (The Leftovers) című sorozatról.
Spatak. Füz. 2019 (3), 95-100, 2019. ISSN: 1416-9878.
51. **Lovas, A. C.:** Nyitott szemmel - DESZKA Fesztivál, Debrecen, 2016. március 18-25.
Bárka. 24 (3), 77-81, 2016. ISSN: 1217-3053.
52. **Lovas, A. C.:** Tudjukkik (Pintér Béla: A bajnok).
kulter.hu 2016.04.15., [1-5], 2016.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2024.08.02.

